

Hrvatska Druga republika i njezine državotvorne kušnje*

DRAGUTIN LALOVIĆ**

Sažetak

Hrvatska Druga republika (1990.-2000.) bila je poprištem proturječnog procesa ozbiljenja hrvatske suverene države. Premda je Ustav Druge republike bio liberalno-demokratska normativna osnova hrvatskog političkog poretka, projekt suverenosti suočio se s brojnim kušnjama. Te kušnje proistječu iz dvojnog karaktera političkog programa i načina djelovanja HDZ-a i njegova lidera. HDZ je istodobno gradio Hrvatsku državu na nacionalnom programu pravno-političke suverenosti i razgrađivao je na nacionalističkom programu nacionalne (etničke) suverenosti. Stoga se u tom razdoblju Hrvatska konstituirala kao pretežno autoritarna država, s rudimentarnim demokratskim i izrazitim totalitarističkim obilježjima. Autor zaključuje da je Druga republika uspješno preživjela nasrtaj totalitarističkog projekta zahvaljujući Ustavu, udruženoj političkoj opoziciji kao “okupljanju za obranu Republike” i demokratskom javnom mnijenju. Usprkos tome, nova vladajuća stranačka koalicija (poslije 3. siječnja 2000.), u uvjetima polariziranog pluralizma, nedovoljno promišljeno mijenja Ustav i otvara neizvjesno razdoblje koje se može nazvati Trećom republikom.

Cjelovito istraživanje i kritičko vrednovanje procesa konstitucije hrvatske države, u razdoblju Druge republike (1990.-2000.), valjalo bi, u kategorijalnom polju *teorije države* (Passerin-d’Entreves, 1969.; Burdeau/Hamon/Troper, 1993.; Troper, 1994.) i diferencirane genealogije moderne države (Foucault, Birnbaum, Barret-Kriegel), raščlaniti na tri problemska sklopa: 1) karakter prijelaza iz Prve (1944.-1990.) u Drugu hrvatsku republiku (nakon 1990.); 2) tijek, smjer i domašaji političke tranzicije 1990.-2000.; 3) demokratske promjene nakon siječanjskih parlamentarnih izbora 2000.: demokratizacija Druge republike ili nova republika?

Ovom se prigodom, kad je u središtu naše rasprave drugi problemski krug, mogu samo naznačiti neki elementi pristupa i odgovora na tako uvodno postavljena pitanja.

* Proširena i doradena verzija izlaganja na hrvatskim politološkim razgovorima o “Deset godina hrvatske države”, koji su održani 1. prosinca 2000.

** *Dragutin Lalović*, docent Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Povijest političkih ideja.

1. Karakter prijelaza iz Prve u Drugu republiku

Jugoslavenski (i hrvatski) stari režim može se naprosto, provizorno barem, označiti kao “realsocijalistički sustav”. Takvim ostaje i u svojoj završnoj fazi (1985.–1990.), unatoč elementima radničkog samoupravljanja, liberalizaciji i demokratizaciji javnog života i slobodi teorijskog istraživanja; s ustavnom i zbiljskom pozicijom Hrvatske kao republike, koju obilježavaju prepoznatljivi elementi individualizacije hrvatskoga političkoga i društvenog prostora kao konstitutivnog čimbenika jugoslavenske federacije; s krnjom hrvatskom državnošću (bez monetarne i vojne suverenosti, te bez međunarodnopravnog subjektiviteta).

Taj se sustav pokazao načelno nesposobnim da omogući političko subjektiviranje čovjeka u građanina (koje je moguće samo u suverenoj i demokratskoj državi) i ekonomsko subjektiviranje u privatnog vlasnika (koje je pak moguće samo u pluralističkom građanskom društvu). Premda je upravo politička i općeljudska emancipacija bila ideologijski proklamiranom svrhom projekta društvenog samoupravljanja, glavni je politički nositelj tog epohalno ambicioznog projekta bio Savez komunista, koji je u zbiljskom političkom procesu imao istu funkciju kao i u rigidnim (staljinističkim) režimima. Naoko paradoksalno, upravo se deklarirani nositelj projekta iskazao glavnom zaprekom u njegovu ozbiljenju. Sistemsko mjesto Partije kao nosivog stupa i nadustavnog faktora poretka, faktora čija moć nije bila podvrgnuta pravu i zakonu, bila je glavnim uzročnikom posvemašnjeg političkog i ekonomskog desubjektiviranja čovjeka. Temeljna se mana sustava očitovala u tome što se apsolutna moć Partije gradila na utopističkoj, a zapravo protudržavnoj i protudruštvenoj, projekciji navodno slobodne zajednice udruženih proizvođača, umnih kolektivnih subjekata koji bi bili u stanju racionalno ovladati cjelinom vlastitog opstanka u ćudorednopolitičkoj zajednici.

Prijelaz iz Prve u Drugu hrvatsku republiku stoga je iziskivao kvalitativnu promjenu “realsocijalističkog” sustava, kao preobrazbu države despotskog tipa (Bodinovom terminologijom: *senjorijalne aristokracije*) u suverenu (pravnu) državu; kvalitativnu preobrazbu statičnog gospodarstva starog režima u dinamičnu tržišnu privredu, u moderno građansko društvo. Nije bila, dakle, riječ samo o demokratizaciji i liberalizaciji starog režima, nego o kvalitativnom rezu, o konstituciji posve novog poretka.

Zaustavimo se na povijesnom kontekstu toga odlučujućeg prijeloma koji se dogodio 1989./1990. Ocjena tog prijeloma podrazumijeva kritičku usporedbu demokratskih potencijala završnih godina Prve republike i početnih političkih ostvarenja Druge republike, što nas suočava sa zdvojnim upitom: je li riječ o dosljednoj demokratskoj tranziciji (točnije: tranziciji u demokraciju) ili o padu u sustav s dominantno totalitarnim značajkama (“tranziciji” u novu vrstu totalitarizma)?

Pri vrednovanju hrvatske Druge republike u usporedbi s prethodnom Prvom republikom (unutar jugoslavenske savezne države), suočavamo se, drukčije rečeno, s dilemom da li je riječ o jednoznačno pozitivnom prijelazu iz jugoslavenskoga nadnacionalnog mini-imperija na suverenu nacionalnu državu (državu-naciju) ili pak o retrogradnom prijelazu na despotsku nacionalnu državu (naciju-državu).

Moja je teza da je riječ o proturječnom nastavku demokratizacije hrvatskoga političkog poretka, uz slabljenje liberalnih i pluralističkih, te jačanje i prevladavanje populističkih i totalitarističkih značajki političkog života (1989.-1992.).

Uspoređujemo li Prvu hrvatsku republiku s Drugom, pogotovo ako demokratski karakter Prve republike prosuđujemo prema njezinim posljednjim godinama (s vrhuncem u Markovićevu razdoblju, dakle do travnja 1990.), a demokratski karakter Druge republike prema njezinim prvim godinama (1990.-1995.), u razdoblju rascjepa i rata, čini se da je prvo razdoblje bilo demokratski izglednije. Drukčije rečeno, izgleda nedvojbeno kako je dolazak HDZ-a na vlast prije bio prekid s dotadašnjim demokratskim promjenama negoli njihov dosljedan nastavak. I gle čuda, kao da je stupanj slobode bio veći u formalno totalitarnom sustavu (jednostranački sustav, nekompetitivni izbori), negoli u formalno demokratskome (višestranačje, kompetitivni ili barem semikompetitivni izbori). Kao da je zapravo riječ o obrnutom procesu: padu iz demokratskog stanja (stanja s prevladavajućim demokratskim tendencijama) u totalitarno stanje (stanje s prevladavajućim desnototalitarnim tendencijama).

Što se jugoslavenskog okvira tiče, u jesen 1990. godine, premda je Marković još formalno bio premijer savezne vlade, s njime je već bilo gotovo, jer ga ni Srbija ni Hrvatska nisu podržavale, nego su dapače u njemu vidjele svog glavnog protivnika. Ne smije se previdjeti da je tada razlika između srpskoga hegemonističkoga političkog programa i hrvatske, u osnovi obrambene nacionalne mobilizacije, bila suštinska. Milošević je, naime, u sprezi s (partijskim) vodstvom JNA bio subjekt haračenja i rušenja Jugoslavije u tome kritičnom razdoblju (1987.-1990.). On je bio oličenje nacionalstalinizma, koji je objavio rat svima u tobože zajedničkoj državi. Formuliramo li to u terminima teorije urote, za ostale se republičke upravljačke strukture (partijske i državne) postavilo pitanje kako uopće preživjeti. Hrvatska je uspjela, u prvoj fazi, 1988.-1990. nametnuti, odnosno pridobiti druge za Markovićev program privrednih i demokratskih reformi. Bio je to program tzv. "jugoslavenske sinteze", a ne "hrvatske šutnje" (kao što se to do danas nesuvislo ponavlja). Ali je stvar bila u tome što se politička bitka nije odigravala samo na jugoslavenskome nego prije svega na hrvatskom planu. Marković se jedva mogao osloniti na SKH-SDP, kako zbog političke nedoraslosti njegova vodstva, tako i zbog notorne činjenice da je upravo u hrvatskoj partiji i birokratskom aparatu otpor protiv Markovićeve programa bio žestok. Nije Račan s pozicije vlasti ušao u izbore, pa ih pošteno izgubio, nego je tadašnja zbiljska vlast (i dobar dio partije) bila protiv njega mnogo više nego protiv još nejakih opozicijskih stranaka. Činilo se najvažnijim da se prvim kompetitivnim i slobodnim izborima najzad ukloni personalna jezgra starog režima, onaj amalgam zatucanih staljinista, zapravo vlastoljubaca, i korumpiranih karijerista, da bi se u Hrvatskoj uopće moglo slobodno disati. Što god se tada o opoziciji mislilo, ona je još bila čista apstrakcija, demokratski polet bio je takav da se smjelo vjerovati kako je ipak najbitnije upostaviti višestranačje, institucionalne okvire za političku slobodu, a da sve ostalo dolazi samo po sebi, u procesu učenja. Valja se prisjetiti da je za Miloševića već i tadašnji *Danas* bio "ustaški list", kao i za naše domaće staljiniste. Nije bilo nikakve dvojbe da je upravo ta personalna jezgra starog režima predstavljala glavnog protivnika demokratske tranzicije. No, ta jezgra nije razorena, nego je ili ostala na vlasti (kao u krnjoj Jugoslaviji), ili pri vlasti (gotovo svuda drugdje). Po cijenu destrukcije samoupravljanja, razgradnje jugoslavenske federacije i kočenja ili čak zaustavljanja demokratizacije, što nije bilo moguće bez unutarjugoslavenskog rata.

Nedvojbeno je da u jesen 1990. godine, *Jugoslavije kao države više nije bilo*. Miloševićev nacionalstalinistički naum, u sprezi s vojnopolicijskim aparatom, već je uglavnom bio obavljen: rasturili su državu i “objavili rat” svim nesrpskim narodima u njoj. Tuđman je rezultat već proizvedenog ratnog stanja, organizator i lider “pokreta za obranu Hrvatske” (po svemu sudeći, u taktičkom dosluhu sa zbiljskim centrima policijskopoliitičke moći u starom režimu). A onda se i on uključio, produbljujući je, u već proizvedenu matricu nacionalističkih obračunavanja i nagodbi.

Valja li, dakle, zaključiti da je HDZ stopirao demokratske promjene, nakon prvih višestranačkih izbora? Ili da je čak to i morao učiniti, u tadašnjim povijesnim uvjetima (prijeteće vanjske agresije i unutarnje secesije)? Odgovor pretpostavlja preciznu analizu. Naime, tko god da je bio na čelu Hrvatske u tom povijesnom trenutku, morao je postaviti u prvi plan nekoliko posve određenih strategijskih problema: 1) donošenje liberalno-demokratskog ustava, 2) razvijanje višestranačja i demokratskoga političkog procesa, 3) rekonstrukciju Jugoslavije u demokratsku konfederaciju suverenih država i 4) denacionalizaciju, privatizaciju i tržišni razvoj privrede. Tako bismo mogli, po mom sudu, sažeti zadaće i obzor očekivanja na kraju Prve hrvatske republike. Da su sve zadaće provedene demokratski i djelotvorno, imali bismo demokratsku državu. HDZ je postigao dvije stvari: liberalno-demokratski ustav i nezavisnu državu, dakle temeljne pretpostavke za demokraciju. Može se, naravno, reći da bi to svatko uspio, ali to nije bitno. Ali je zato potpuno podbacio u pluralizaciji i liberalizaciji poretka.

2. Projekt konstitucije hrvatske suverene države

2.1. Liberalno-demokratski Ustav Druge republike, od 22.12.1990. godine (poznat kao “božićni”, premda je proglašen na dan JNA!) institucionalizirani je konsenzus da se dokine sustav Prve republike i konstituiraju suverena država i moderno građansko društvo u Hrvatskoj.

Uspriko Ustavu, koji izražava povijesni nacionalni projekt državne (pravne) suverenosti, kao radikalna raskid s Prvom republikom, uočava se i kontinuitet sa starim režimom. Nositelj je tog kontinuiteta s mrskim, pače demoniziranim starim režimom (“jugokomunističkim paklom”) Hrvatska demokratska zajednica sa svojim ideologijskim projektom nacionalne suverenosti – nasuprot ustavnom projektu državne (pravne) suverenosti – čime se na djelu nastavlja s dominantnom strukturnom značajkom “realsocijalističkog” sustava, s njegovom protudržavnom i protudruštvenom tendencijom (Lalović, 2000.).

Po mojoj ocjeni, koju sam potanko obrazložio (Lalović 1993., 2000.) HDZ je, kao glavni politički subjekt imao dvojni karakter, što se može jasno uočiti i u dijakronijskome i u sinkronijskom aspektu. U dijakronijskom, najprije, ta se dvojnost očituje u prvoj fazi, 1989.-1992., u tome što je on istodobno i politički *državotvoran* izraz povijesnog cleavagea da se ozbilji vanjska suverenost *hrvatske* države nasuprot jugoslaven-skome hegemonijskom nadnacionalnom centru i nacionalistički pokret za ozbiljenje projekta nacionalne homogenizacije u etnički “čisto” državi. U drugoj fazi, već nakon 1992., a definitivno nakon 1995. – kad je ostvarenjem vanjske suverenosti (barem u odnosu na Jugoslaviju) i unutarnje suverenosti na cijelom svom teritoriju, HDZ kao “pok-

ret za suverenu Hrvatsku” ostvario svoj program i postao suvišan – ta politička formacija srozava se prije svega na *totalitaristički* izraz onemogućavanja hrvatske države da se konstituiraju kao demokratska politička zajednica svih svojih građana (bez obzira na politička, vjerska i ina uvjerenja, te etničku pripadnost). O tome bjelodano svjedoči slučaj tzv. zagrebačke krize (1995.–1997.), kada su HDZ i njegov lider otvoreno i grubo narušili osnovna ustavna pravila hrvatskoga političkog procesa. Stoga se može zaključiti da je otada “HDZ započeo svoj poratni put bez povratka ... postaje nedvojbeno jasno od koga prijeti glavna opasnost za konstituiranje Hrvatske kao demokratske i ustavne države” (Lalović, 2000., 199).

Dvojni karakter HDZ-a kao političke formacije može se uočiti i u sinkronijskom aspektu. S jedne strane, demokratskom voljom hrvatskog elektorata HDZ je bio opunomoćen da gradi institucije države i društva; on to i čini jednom rukom, dok drugom istodobno razgrađuje samo državu kao javnopravni regulacijski mehanizam. Što se može objasniti sistemskim mjestom i naddržavnim karakterom HDZ-a i njegova lidera, koji su odbijali, kad god su mogli, djelovati *unutar hrvatskih državnih i ustavnih okvira*, kao *jedna od legitimnih stranaka* hrvatskoga političkog procesa.

Kako, dakle, ocijeniti karakter hrvatske države u razdoblju HDZ-ove predominacije? Je li riječ o, zahvaljujući ponajprije Ustavu, diskontinuitetu sa starim režimom, ili pak o strukturnom kontinuitetu s njegovim totalitarnim značajkama? Već je iz rečenoga dovoljno jasno da Druga republika nije bila ni posve liberalnodemokratska i ustavna država (“prava demokratska država”) ni posve nedemokratska, neliberalna i neustavna (“totalitarna država”). Preciznija prosudba ovisi o ocjeni karaktera hrvatskoga stranačkoga i izbornog sustava.

Premda stranački sustav u Drugoj republici nije bio demokratskopluralistički, nije bio ni nekompetitivan, dakle, totalitaran, *s ideologijski hegemonijskom partijom*, nego je bio semikompetitivan, s predominantnom strankom, ali i s postojanjem opozicije i javnog mnijenja, unatoč posvemašnjoj dominaciji jedne stranke u parlamentu. Dakle, HDZ nije uspio postati hegemonijskom partijom, u jednostranačkom sustavu, te srozati sve ostale stranke na puke promatrače na margini političke pozornice. Drukčije rečeno, HDZ je učinio sve što je mogao da postane *državnom partijom*, a da državu preinači u *partijinu državu*, ali u tome nije uspio. Nije uspio do 1995., kad je bio zapeo svom snagom, a u poratnoj situaciji više nije imao nikakvih izgleda. HDZ, dakle, nije uspio cijeli politički i društveni život obuhvatiti svojim stranačkim aparatom; jednom je rukom gradio državu i njezine institucije, drugom ih razgrađivao; stoga se stalno i sve više činilo da se raspada u sebi samome.

Po uobičajenoj klasifikaciji, hrvatski je izborni sustav bio ili semikompetitivan, svojstven autoritarnim državama, ili čak i kompetitivan, svojstven demokratskim državama. Nema nikakve sumnje da se nikako ne može smatrati nekompetitivnim sustavom, koji je svojstven totalitarnim državama. Tome ne proturječi činjenica da je za hrvatski izborni sustav bilo karakteristično da *vlast nije bila na dispoziciji* – što je značajka nedemokratskih tipova (D. Nohlen, 1992.: 23).

I stranački i izborni sustav svjedoče da je hrvatska država prvenstveno bila *autoritarna država*, ali da su u njoj totalitarne značajke stalno bile izrazitije i jače od demokratskih značajki. Preciznija analiza tijeka i smjera kretanja hrvatske države u

analitičkom kontinuumu demokratska država – autoritarna – totalitarna država, pokazala bi, međutim, stalno i sve jače pomicanje prema demokratskom polu; govoreći slikovito, hrvatska se autoritarna država u razdoblju Druge republike ipak gibala prema demokratskoj državi, u tom smjeru. To je bio glavni smjer, uz stalna odstupanja i sustajanja.

Koje su to demokratske tendencije, koje se mogu prepoznati u veoma sporom i tegobnom procesu demokratizacije hrvatske države, u poratnom razdoblju (nakon 1995.)? Najprije, stranački i izborni sustav postaju sve kompetitivniji. Opozicija postaje relevantan politički faktor, dobila je kao politički ujedinjena sve lokalne izbore u tom razdoblju, najavljujući da će kao pobjednička – kao svojevrsan “pokret za obranu Republike od HDZ-a” – ući i u izbore za Zastupnički dom Sabora (predviđene za kraj 1999.). Tijekom 1999. godine udružena je opozicija toliko bila ojačala da više nije moglo biti nikakve dvojbe da će HDZ prestati biti dominantnom strankom i da će buduća vlada biti višestranačka, dakle koalicijska. Nadalje, javno se mnijenje sve više kritički profiliralo, odbacujući ideologijske floskule o nacionalnoj homogenizaciji, o čemu svjedoče dnevni listovi kao što su *Novi list* i *Jutarnji list*, tjednici kao što su *Feral*, *Nacional*, djelomično i *Globus*. Čak se i na TV-u očigledno zamjećivala promjena raspoloženja, premda je količina gadosti još uvijek bila enormna. Na posljetku, pritisak međunarodne zajednice bio je toliko jak i stalan u pravcu demokratizacije, da je vlast HDZ-a, uza sva izvrđavanja i oklijevanja, postupno i očito popuštala i deblokirala – uvijek preporo i nedovoljno, dakako – procese demokratizacije.

Osnovni element demokratizacije vidim u činjenici da je Ustav Druge republike izdržao nalet HDZ-a i njegova ideologijskog projekta nacionalne suverenosti. O tome svjedoče stalne krize, od parlamentarne krize (1994.), s Mesićem i Manolićem, preko zagrebačke krize (1995.–1997.), do parlamentarne krize u jesen 1998., s opozicijskim bojkotom saborskog rada. Još određenije, hrvatska država – dakle njezine institucije i javni prostor – opiru se, ne daju se potpuno podvesti pod moć partijskog aparata. Naime, čak i HDZ-ovci koji su obnašali državne funkcije morali su povremeno progovoriti i kao državni funkcionari, baš kao što se i njihov lider morao barem povremeno ponašati i kao predsjednik države. Najočitije se to, pak, vidi po ponašanju Ustavnog suda (sjetimo se da je poništio odluku Vlade o raspuštanju gradske skupštine Zagreba) koji se postupno nametnuo kao čuvar ustavnosti (odluku Vlade o mirovinama iz 1994. proglasio je neustavnom i odlučio da umirovljenici moraju biti obeštećeni; poništena je odluka o smjenjivanju Krunoslava Olujića, bivšeg predsjednika Vrhovnog suda, itd.). S takvim Ustavom, HDZ i njegov lider mogli su dakako katkad djelovati mimo njega, a povremeno i protiv njega, ali je to bilo nedovoljno za totalitarnu dominaciju nad hrvatskom državom i društvom.

Tezu o Ustavu, koji je hrvatsku republiku uspio zaštititi od partijskih totalitarnih prezezanja, najzornije se može ilustrirati na primjeru institucije Predsjednika republike. Naime, kao što je znano, sve su relevantne stranke (osim HDZ-a, dakako) i javni kritičari smatrali da se *Ustav mora promijeniti, jer da upravo on omogućuje svemoć državog poglavara*. Ironično je da se na Ustav reagiralo kao da je on isključivo po Tuđmanovoj mjeri, onako kako je svojedobno Mitterand, sredinom 60-ih, napadao degolistički ustav kao “permanentni državni udar” – eda bi kasnije, bez ikakve promjene tog nepodnošljivog ustava, postao najdugovječnijim predsjednikom Pete republike. Toliko je barem jasno: Tuđman je bio koncentrirao ogromnu moć ne zahvaljujući Ustavu nego *mimo*

Ustava i protiv njega; stoga je taj Ustav trebalo braniti od njega, a ne napadati ga zajedno s njime. Izgledi demokratske države u Hrvatskoj imperativno su nitalagali da se obrani *suverenost ustava protiv utjelovljene vlasti masovnog pokreta i njegova lidera*.

2.2. Bosna i Hercegovina kao nezavisna država temeljna je hrvatska državotvorna kušnja. Sa stajališta hrvatskoga nacionalnog (državnog) interesa Hrvatska i BiH moraju se konstituirati kao dvije suverene (pravne) države, pri čemu je BiH i hrvatska (ali i bošnjačka i srpska) država. Iz optike hrvatskoga nacionalističkog fundamentalizma riječ je o samo jednoj nacionalnoj državi (koja može biti samo despotska Nacija-država). BiH kao država nerješiv je problem sa stajališta ideologijskog projekta nacionalne suverenosti i srpske i hrvatske strane podjednako: naime, takva bi nacionalistička logika neminovno vodila ili podjeli BiH, ili pak konstituciji BiH kao nacionalne države Bošnjaka, uz definitivan krah i “velikosrpskoga” i “velikohrvatskoga” nacionalističkog projekta.

Program konstitucije hrvatske državne suverenosti ruši alternativni projekt nacionalne suverenosti koji se može realizirati samo na račun Bosne i Srba u Hrvatskoj. Čitav problem i jest u tome: HDZ je igrao istovremeno na obje karte, pri čemu je uvijek izgledalo da mu je bliži nacionalistički od nacionalnog projekta. Jednostavno rečeno, Tuđman je išao na “nacionalnu nagodbu” s Miloševićem, a na račun hrvatskih Srba (koji su i prije HDZ-a već bili dobrim dijelom nacionalistički preparirani) i bosanske države. Kao da je bio osuđen da se bori barem za malo “veću Hrvatsku”, a protiv Bosne, kao “Jugoslavije u malome”, kao simbola da je državna suverenost bitno različita od nacionalne suverenosti, da je prva konstitucijsko dok je druga legitimacijsko načelo u modernoj demokratskoj državi.

Projekt hrvatske nacionalne suverenosti ozbiljuje se *teritorijalizacijom*, objedinjavanjem nacionalnoga (etničkog) korpusa u jednu despotsku naciju-državu (razbijanje BiH i priključenje hrvatskog dijela pučanstva i teritorija). Nositelj tog političkog projekta bio je HDZ kao politička formacija, pače zajednica koja je šira i od same hrvatske države – točnije, koja je sama ta despotska nacionalna država.

Projekt hrvatske državne suverenosti ozbiljuje se pak *zakonodavstvom*, u postojećim državnim granicama i nad državljanima Hrvatske (bez obzira na etničku pripadnost); on pretpostavlja da Hrvati, državljani susjedne BiH, svoja politička prava (počevši od prava na državljanstvo i izbornog prava) ostvaruju u toj, svojoj državi. U tom smislu, HDZ je, kao dvodržavna partija (hegemonijska među Hrvatima u BiH) bio (i barem u BiH ostao) glavni oponent tome državotvornom projektu (koji podrazumijeva uklanjanje takve partije i njezino pretvaranje u dvije različite stranke u dvjema suverenim i demokratskim državama).

2.3. Prosudba HDZ-a i njegovih državotvornih postignuća upućuje i na moru povijesnoga kvazidržavotvornog naslijeđa ustaškoga totalitarističkog projekta, na pomno razmatranje ideologijski i simbolički najprjepornijeg pitanja o odnosu HDZ-ove vizije i zbiljnosti Hrvatske spram NDH, odnosno ustaške države.

Zašto Hrvatska nije, niti može biti, kako su tvrdo uvjereni naši nacionalisti, zadovoljna samom sobom, zašto se ne može smiriti u sebi, pristati da je država u zatečenim okvirima, sa zatečenim stanovništvom – to nas pitanje dovodi do neotklonjive

teme o odnosu HDZ-ove politike spram ustaštva i njegovih povijesnih “postignuća”. Razumljivo je da se ne mislim u to upuštati. Problem je odviše zapleten i zaslužuje da se o njemu podrobno raspravi. Ograničit ću se, tek, na nekoliko napomena. Najprije, čini se da se neka vrsta ustaške matrice u našoj političkoj emigraciji kristalizirala kao najpouzdaniji i najradikalniji oslonac borbe “za hrvatsku stvar”. Stoga se moglo činiti politički iznudenim, uoči demokratskog prijeloma, da je organiziranje “pokreta za obranu Hrvatske” nužno osloniti upravo na taj element, koliko je god to moguće, a da se istodobno zadrži vodstvo u pokretu. To je bio Tuđmanov plan, a očigledno ne samo njegov, čim mu je godinama omogućavano da odlazi van i pridobiva emigraciju za svoju stvar. Kako to, primjerice, da stare vlasti nisu pustile stare HSS-ovce u zemlju uoči prvih izbora, nego su naprotiv otvorile vrata bojovnicima upravo te radikalne struje? Takvom planu, istovremenog pridobivanja i držanja pod kontrolom tog radikalnog političkog elementa, odgovarala je glasovita taktička lozinka o pomirbi svih Hrvata. Naoko, ustaškoj je strani time dano za pravo, ali je zapravo ona proglašena samo jednom stranom u povijesno nadmašenom sporu dvaju totalitarizama. Kao da je Tuđman istodobno govorio: svaka čast NDH, to je doista bila *hrvatska* država; ali, nije bila ni suverena ni nezavisna *država*. Odajemo vam priznanje, doista ste borci za našu stvar – ali možemo zajedno uspjeti samo ako slušate pametnijega od sebe, pravog nacionalnog uskrisitelja, kome je napokon uspjelo ono što vama nije. Pa mu ili pomozite ili se uklonite!

Što je sve rađeno u ustašizaciji Hrvatske, dovoljno je poznato. Od revizije povijesti NOB-a (proglašavajući komuniste za fašiste, a ustaše za antifašiste, pače i borce za ljudska prava!), brisanja antifašističkih obilježja ulica, spomenika, imena, do veličanja poglavnika (objavljivanjem njegovih knjiga, memoara ustaških dužnosnika), itd. Što je, međutim, bio rezultat? Potpuno marginaliziranje stranke, HSP-a, koja se otvoreno pozivala na to političko naslijeđe. Ne smije se zaboraviti da je politička kulminacija HSP-a, još s Paragom na čelu, bila na parlamentarnim i predsjedničkim izborima 1992. Bili su treći iza HDZ-a i HSLS-a. U nekim mjestima, primjerice u Splitu i Osijeku, imali su predizborne masovne zborove s preko 100.000 ljudi, svoje naoružane stranačke odrede, cijelu ustašku ornamentiku, hvalili se da su jedina stranka “bez bivših komunista” i klicali “idemo na Beograd”, Tuđmana su proglašavali nacionalnim izdajnikom, itd. U nekoliko godina, točnije do 1993., HDZ ih je radikalno pomeo, izborno pokrao, potkupio, neke poubijao (Paradžik), sudio im (Paraga, Jastrež), prebijao ih (Đapić u Hercegovini). Nije to bio samo nesmiljeni obračun između dvaju nacionalizama oko primata. Za razliku od HSP-a, koji je zagovarao totalni rat sa Srbijom i Srbima, da bi se prisvojila cijela BiH, Tuđman je zagovarao nagodbu sa Srbima (ali ne i s hrvatskim Srbima, i ne sa Srbijom!) u podjeli Bosne. Takva je pozicija značila čistu nacionalnu izdaju, s ustaškom motrišta, odnosno s motrišta prije svega najradikalnijih Hrvata u BiH, kojima se činilo besmislenim da “ostanu izvan hrvatske nezavisne države”. Precjenjujući, po mom sudu, snagu te matrice, Tuđman je očito bio uvjeren da je ne smije posve zaobići, da ne smije pristati da Bosna u punom smislu postane samostalnom državom. U znaku gesla: ili veća Hrvatska ili nikakva! Odnosno, ili manja Bosna ili nikakva! Prema tome, ustaštvo je bilo element koji je služio za instrumentalizaciju HDZ-ova, tj. Tuđmanova političkog projekta, dijelom za mobilizaciju protiv Zla, dijelom za mobilizaciju Zlom. Kad ga, primjerice, Manolić kritizira (tobože kritizirajući Šuška) za pogubnu politiku u Bosni, Tuđman sasvim otvoreno kaže: kritika je neumjesna, to je bila jedina moguća politika. Nismo mogli obraniti cijelu Bosnu, obranili smo najviše što smo mogli. Da nismo vodili

takvu politiku, “cijela bi nam Hercegovina otišla u HOS”. Prevedeno – da tamo nismo vodili ustašku politiku, pregazile bi nas ustaše. Da se takvom politikom održao na vlasti, znano je, ali su poznati i katastrofalni rezultati takve zaštite Hrvata u BiH. Zato moramo razmišljati i pisati i o Bosni, jer je upravo Bosna ključ za razumijevanje i rješavanje suverenosti hrvatske države (a ne hrvatske nacije). Oblikovanje BiH kao države, paralelno s oblikovanjem hrvatske države, stoga dokida HDZ kao naddržavnu političku formaciju, posljednju takve vrste u našoj političkoj povijesti.

Ali, uz kakvu cijenu! Uz cijenu da ove naše dvije države budu pod međunarodnim starateljstvom (nakon za “nacionalnu čast” sramotnog potpisivanja Daytonskog sporazuma, bolje rečeno diktata), privremenim i djelomičnim (u slučaju Hrvatske), trajnim i totalnim (u slučaju BiH).

2.4. Punu mjeru naših državotvornih kušnji nije, međutim, moguće sagledati unutar uvodno samozadanog kategorijalnog aparata teorije države i ustavnog prava. I inače, u našim politologijskim istraživanjima tranzicijskih procesa u nas bitno nedostaje ključna dimenzija: *politekonomska analiza procesa konstitucije hrvatskog društva*, tipa njegove modernizacije, logike njegove reprodukcije i njegovih strukturnih rascjepa. Ako se glede države HDZ-ova politika i može smatrati dvoznačnom, i tvorbenom i destruktivnom, glede pak hrvatskog društva ona je nedvojbeno bila protudruštvena. HDZ i njegov lider sve su učinili da spriječe suvremeno profiliranje autonomne privatnopravne sfere i njezinih institucija, u kojoj bi se omogućilo ekonomsko subjektiviranje čovjeka u privatnog vlasnika. Umjesto dinamične tržišne privrede i pluralističkog građanskog društva, HDZ-ova je vlast uspostavila politički strogo kontrolirano gospodarstvo: politička (stranačka) dominacija nad ekonomijom logičan je pandan privatizaciji države. Umjesto civilizacijski nužne normalizacije socijalnog polja, doživjeli smo njegovu militarizaciju (jačanje vojnoga i obavještajnog aparata), kriminalizaciju (nepoštivanje temeljnih osobnih i društvenih prava) i “stališko” raslojavanje. Morali bismo stoga pomno interdisciplinarno analizirati *društvo tvorne* kušnje hrvatske Druge republike, da bismo cjelovito mogli vrednovati mjeru retrogradnog sustajanja – štoviše, *refeudalizacije* – u procesu naše političke i ekonomske tranzicije.

3. Demokratizacija Druge republike ili nova republika?

3.1. Nakon parlamentarnih i predsjedničkih izbora početkom 2000., odmah se javno nametnula, kao strategijski središnja, dilema: je li nužna posve nova i drukčija, liberalna i demokratska Treća republika (koja se, pogrešno, isticala kao druga)?

Sučeljena s tom dilemom, koju je samoj sebi i javnosti nametnula, nova je vladajuća stranačka koalicija nepromišljeno zaključila da je HDZ uspio Drugu republiku skrojiti po mjeri svog vlastohleplja i obličju svog vlastodršca. Napose je previdjela ključnu činjenicu da je Ustav Druge republike odolio naletima potencijalno totalitarnog projekta nacionalne suverenosti i da je tzv. *polupredsjednički sustav* (prema M. Duvergeru), bio funkcionalno ustavno rješenje koje je bilo izvedeno iz logike tadašnje problematike koju je hrvatska država svojim instrumentarijem trebala rješavati.

Založivši se, naoko radikalno i smiono, još u predizbornoj fazi, za posve novu, izriječom “drugu” hrvatsku republiku, vladajuća se koalicija nakon izbornog uspjeha

upustila u ustavne promjene kojima je ukinula polupredsjednički sustav (točnije: *dualistički* parlamentarni režim). Ocjenjujući, neutemeljeno, da je taj sustav bio skrojen po mjeri osobne vlasti lidera nacionalnog pokreta, vladajuća je koalicija previdjela njegovu funkcionalnost i u suvremenim uvjetima hrvatskog društva, što ga karakteriziraju: strukturni rascjepi i simbolički raskoli hrvatskog društva, neizgrađen stranački sustav, polarizirani stranački pluralizam, prenaplaštena politička uloga vojnoga i policijskog aparata, krhkost političke i pravne kulture (uz i dalje dramatični problem konstitucije BiH kao druge (i) hrvatske države).

Uzredna nam poredba Tuđmana i Mesića kao obnašatelja funkcije predsjednika Republike Hrvatske, naime, pokazuje da je Tuđman samo nominalno bio predsjednik Republike Hrvatske i njezinih građana; zapravo on nije bio *državni poglavar*, nego i u samorazumijevanju, više od toga: vođa svih Hrvata (u etničkom smislu), ma gdje bili, osobito u BiH. Nasuprot tome, Mesić nije samo formalno predsjednik Republike Hrvatske, nego je doista njezin *državni poglavar* (zvanje koje mu je nepromišljeno ukinuto) svih hrvatskih državljana, dakle svih državljana Republike Hrvatske.

Tako instituciji jakog predsjednika Republike nije dana prava prilika da se pokaže autoritativnim i djelotvornim čuvarom poretka i njegove stabilnosti, najprije zato što se nije htjelo, potom zato što se nije znalo.

3.2. Ustavne promjene znače prijelaz na *monistički* parlamentarni režim (u kojem vlada odgovara samo parlamentu) koji nije tek demokratizacija postojeće, nego zapravo početak nove Treće republike. Hrvatski se sabor time postulira kao jedino mjesto demokratskog oblikovanja općenite volje hrvatskog demosa. Odlučujuće pitanje glasi: može li Sabor doista postati takvim mjestom u uvjetima stranačkoga polariziranog pluralizma? Budući da je hrvatsko društvo izrazito ideologijski i simbolički raskoljeno, te interesno fragmentirano, da još nije građansko društvo (društvo slobodnih subjekata privatnog prava) – takvo rješenje neminovno vodi izrazitoj krizi parlamentarizma u nas. Ta se kriza ponajprije očituje kao poteškoća u strategijski promišljenom i politički djelotvornom funkcioniranju vladajuće šestoročlane stranačke koalicije; kada je napokon, nakon detronizacije predsjednika Republike, preuzela punu vlast i odgovornost, otada se čini da sama vlada postaje uskim grlom u funkcioniranju političkog sustava. Da kriza ni pošto nije konjunkturna, nego strukturna, osobito se iskazuje u činjenici da u Saboru nema kontrolno sposobne opozicije. Naime, najjača opoziciona stranka po broju mandata, HDZ, odbija preuzeti ulogu opozicije unutar zadanih ustavnih i parlamentarnih pravila igre i ponaša se kao *radikalna oporba*, koja populistički mobilizira desni ekstremizam (od slučaja Blaškić do slučaja Norac) i zlorabi izrazito socijalno nezadovoljstvo pauperiziranih slojeva, dovodeći na protuparlamentaran način u pitanje same ustavne osnove demokratskog političkog procesa. Tako je hrvatski Sabor blokiran i onemogućen da postane mjestom formiranja čak ni zajedničke volje političkih stranaka, a nekmoli općenite volje hrvatskih građana.

Krhku institucionalnu strukturu hrvatske Treće republike nedvojbeno očekuju velike kušnje na dugome i tegobnom putu demokratske i liberalne tranzicije i konsolidacije hrvatske države i društva.

Literatura

- Aralica, Ivan, 1992.: *Sokak triju ruža* (napose ogled: Kako komponirati Bosnu, 100-111), Znanje, Zagreb
- Aralica, Ivan, 1995.: *Što sam rekao o Bosni*, naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb
- Arendt, Hannah, 1966.: *The Origins of Totalitarianism*, Brace & World, New York (treće izdanje; prvotisak: 1951.; naš djelomičan prijevod, 1996.: *Totalitarizam*, Politička kultura, Zagreb)
- Arendt, Hannah, 1999.: *Eichmann u Jerusalimu – izveštaj o banalnosti zla*, Samizdat Free B92, Beograd
- Aron, Raymond, 1996.: *Demokracija i totalitarizam. Izabrani teorijsko-politički spisi*, Politička kultura, Zagreb (djelomičan prijevod izvornika, 1965.: *Démocratie et totalitarisme*, Editions Gallimard, Paris)
- Balibar, Etienne, 2000.: Prolégomenes a la souveraineté: la frontiere, l'Etat, le peuple, *Les Temps Modernes*, (55) 610: 47-75
- Balibar, Etienne, 1998.: *Droit de cité. Culture et politique en démocratie*, Editions de l'Aube, Paris
- Barret-Kriegel, Blandine, 1986.: *L'État et les esclaves. Reflexions pour l'histoire des États*, Payot, Paris (1. izd. 1979.)
- Barret-Kriegel, Blandine, 1986.: *Les chemins de État*, Calmann-Lévy, Paris
- Kriegel, Blandine, 1994.: Démocratie et Etat de droit, u: Bidet, Jacques (ur.), *Les paradigmes de la démocratie*, PUF, Paris: 103-112
- Bavčar, Igor/Kirn, Srečo/Korsika, Bojan, 1986.: *Kapital i rad u SFRJ*, Naše teme, Zagreb (slovenski izvornik: 1985.)
- Birnbaum, Pierre, 1982.: *La logique de l'Etat*, Fayard, Paris
- Birnbaum, Pierre, 1984.: *Dimensions du pouvoir*, PUF, Paris
- Braud, Philippe, 1991.: *Le jardin des délices démocratiques*, Presses de sciences politiques, Paris
- Burdeau, George/Hamon, Francis/Troper, Michel, 1993.: *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 23. izdanje, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, prvi dio: 47-192
- Čulić, Marinko, 1999.: *Tuđman. Anatomija neprosvijećenog apsolutizma*, Feral Tribune, Split
- Duverger, Maurice, 1986.: *Le systeme politique français*, PUF, Paris
- Đinđić, Zoran, 1988.: *Jugoslavija kao nedovršena država*, Književna zajednica Novog Sad, Novi Sad
- Finkelkraut, Alain, 1992.: *Kako se to može biti Hrvat ?*, CERES. Zagreb
- Foucault, Michel, 1989.: *Résumé des cours 1970-1982*, Julliard, Paris (srpski prijevod: Fuko, Mišel, 1990.: *Predavanja*, Bratstvo-Jedinstvo, Novi Sad)
- Foucault, Michel, 1994.: *Nadzor i kazna. Rađanje zatvora*, Informator i Fakultet političkih znanosti, Zagreb (izvornik: 1975.: *Surveiller et punir*, Gallimard, Paris)

- Foucault, Michel, 1994.: *Znanje i moć*, Globus i Filozofski fakultet u Zagrebu, humanističke i društvene znanosti – Zavod za filozofiju, Zagreb
- Foucault, Michel, 1997.: *Il faut défendre la société*, cours au College de France 1976, Gallimard, Seuil, Paris (srpski prijevod: Fuko, Mišel, 1998.: *Treba braniti društvo. Predavanja na Kolež de Fransu iz 1976. godine*, Svetovi, Novi Sad)
- Garde, Paul, 1992.: *Vie et mort de Yougoslavie*, Fayard, Paris
- Habermas, Jürgen, 1998.: *Die postnationale Konstellation. Politische Essays*, Suhrkamp, Frankfurt (djelomičan francuski prijevod: 2000.: *Après l'Etat-nation. Une nouvelle constellation politique*, Fayard, Paris)
- Hlad, Dragutin, 1995.: *Zov divljine. HND versus HDZ*, Misl, Zagreb
- Ilišin, Vlasta, 1999.: Strukturna dinamika hrvatskog parlamenta, *Politička misao*, (36) 3: 151-174
- Ivančić, Viktor, 2000.: *Točka na U. Slučaj Šakić: anatomija jednog skandala*, Feral Tribune, Split
- Kasapović, Mirjana, 1992.: *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske*, Alinea, Zagreb
- Kasapović, Mirjana, 1996.: *Demokratska tranzicija i političke stranke. Razvoj političkih stranaka i stranačkih sustava u Istočnoj Evropi*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb
- Kasapović, Mirjana/Šiber, Ivan/Zakošek, Nenad, 1998.: *Birači i demokracija. Utjecaj ideoloških rascjepa na politički život*, Alinea, Zagreb
- Kitschelt, Herbert, 1992.: The Formation of Party Systems in East Central Europe, *Politics and Society*, (20) 1: 7-50
- Lalović, Dragutin, 1993.: Problemi konstitucije hrvatske pravne države, *Politička misao*, (30) 3: 24-35
- Lalović Dragutin 2000.: O totalitarnim značajkama hrvatske države (1990.-1999.), *Politička misao*, (37) 1: 188-204 (tekst je napisan krajem 1998. u sklopu međunarodnog istraživačkog projekta “Vladavina prava u Hrvatskoj: prepreke i izgledi”, na temelju sporazuma o suradnji između Hrvatskog pravnog centra i Instituta za federalizam iz Fribourga, od 18. veljače 1998.)
- Lefort, Claude, 2000.: *Demokratska invencija*, Barbat, Zagreb
- Linz, Juan/Stepan, Alfred, 1996.: *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, The John Hopkins University Press, Baltimor & London (srpski prijevod: Huan Linc & Alfred Stepan, 1998.: *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd)
- Losurdo, Domenico, 1993.: *Democrazia o bonapartismo. Trionfo e decadenza del suffragio universale*, Bollati Boringhieri
- Losurdo, Domenico, 1994.: *La seconda Repubblica. Liberismo, federalismo, postfascismo*, Bollati Boringhieri
- Mahmutćehajić, Rusmir, 1994.: *Živa Bosna. Politički eseji & intervjui*, Oslobođenje, Sarajevo
- Mahmutćehajić, Rusmir, 1997.: *Dobra Bosna*, Durieux, Zagreb
- Manolić, Josip, 1995.: *Intervjui i javni nastupi 1989.-1995.*, (priređio D. Hlad) Misl, Zagreb

- Mirić, Jovan, 1996.: *Demokracija u postkomunističkim društvima: primjer Hrvatske*, Prosvjeta, Zagreb
- Mirić, Jovan, 1999.: *Demokracija i ekskomunikacija. Prilozi istraživanju hrvatske političke kulture*, Prosvjeta, Zagreb
- Neumann, Franz L., 1963.: *Behemoth. The Structure and Practice of National Socialism 1933-1944*, Octagon Books, New York (pretisak drugoga proširenog izdanja iz 1944.)
- Neumann, Franz L., 1992.: *Demokratska i autoritarna država. Studije o političkoj i pravnoj teoriji*, Naprijed, Zagreb
- Nohlen, Dieter, 1992.: *Izborna pravo i stranački sustav*, Školska knjiga, Zagreb
- Padjen, Ivan, 1996.: Uredbe iz nužde hrvatskog predsjednika: mjerodavnost francuskog javnog prava, *Politička misao*, (33) 1: 149-165
- Padjen, Ivan/Matulović, Momir, 1997.: Cleansing the Law of Legal Theory: A View from Croatia (editorial), *Croatian Critical Law Review*, (1) 1: 1-122
- Passerin-d'Entreves, Alexandre, 1969.: *La notion de l'Etat*, Sirey, Paris (talijanski izvornik: 1963.)
- Prpić, Ivan, 1988.: Društvo i država (intervju), *Naše teme*, (32) 5: 1147-1165
- Prpić, Ivan, 1995.: Paradoks opozicije, *Politička misao*, (32) 3-4: 11-20
- Puhovski, Žarko, 1990.: *Socijalistička konstrukcija zbilje*, Radna zajednica Republičke konferencije SSOH, Zagreb
- Puhovski, Žarko/Prpić, Ivan/Vojnić, Dragomir (ur.) 1993.: *Politics and Economics of Transition*, Informator, Zagreb
- Rosanvallon, Pierre 1992.: *Le sacre du citoyen: histoire du suffrage universel en France*, Gallimard, Paris
- Rosanvallon, Pierre 1998.: *Le peuple introuvable: histoire de la représentation démocratique en France*, Gallimard, Paris
- Rosanvallon, Pierre, 2000.: *La démocratie inachevée: histoire de la souveraineté du peuple en France*, Gallimard, Paris
- Sartori, Giovanni, 1976.: *Parties and party systems. A framework for analysis*, sv. I, Cambridge University Press, New-York
- Schmitt, Carl, 1943.: *Pojam politike*, Matica Hrvatska, Zagreb
- Seiler, Daniel-Louis, 1980.: *Partis et familles politiques*, PUF(coll. Thémis), Paris
- Seiler, Daniel-Louis, 1986.: *De la comparaison des partis politiques*, Economica, Paris
- Seiler, Daniel-Louis, 1993.: Inter-Ethnic Relations in East-Central Europe: The Quest for a Pattern of Accommodation, *Communist and Post-Communist Studies*, (26) 4: 352-366
- Seiler, Daniel-Louis, 1994.: *La politique comparée en question*, Editions LCF, Bordeaux
- Seiler, Daniel-Louis, 1996.: *Les partis politiques en Europe*, PUF, Paris (treće izmijenjeno i prošireno izdanje; 1. izd. 1978.)
- Strpić, Dag, 1988.: Kapital i rad u SFRJ – teze, *Naše teme*, (32) 6: 1320-1328

- Troper, Michel, 1994.: *Pour une théorie juridique de l'État*, PUF, Paris
- Tudman, Franjo, 1989.: *Bespuća povijesne zbiljnosti*, Matica Hrvatska, Zagreb
- Vrcan, Srđan i drugi, 1995.: *Pohod na glasače. Izbori u Hrvatskoj 1990.-1993.*, Puls, Split
- Zakošek, Nenad, 1990.: Polarizacijske strukture, obrasci političkih uvjerenja i hrvatski izbori 1990, u: Grdešić, Ivan i drugi, *Hrvatska u izborima 90*, Naprijed, Zagreb: 131-187
- Zakošek, Nenad, 1992.: Odabir političkih institucija u postsocijalizmu i formiranje hrvatskog političkog sistema, *Politička misao*, (29) 3: 81-90 (engleska verzija: Choosing Political Institutions in Post-socialism and the Formation of the Croatian Political System, *Croatian Political Science Review*, (1) 1: 79-90)
- Zakošek, Nenad, 1994.: Struktura i dinamika hrvatskoga stranačkog sustava, *Revija za sociologiju*, (25) 1-2: 23-39

Dragutin Lalović

CROATIA'S SECOND REPUBLIC AND ITS STATE-BUILDING TRIALS

Summary

The Croatian Second Republic (1990-2000) was a venue for a contradictory process of the emergence of the Croatian sovereign state. Although the Constitution of the Second Republic represented the liberal-democratic normative grounds for the Croatian political system, the sovereignty project faced many challenges. These trials stemmed from the dual character of HDZ's political program and operation and the actions of its leader. HDZ was at the same time building the Croatian state on a national program of legal/political sovereignty, and dismantling it on the nationalist program of national (ethnic) sovereignty. Thus, during that period, Croatia was constituted as a predominantly authoritarian state, with rudimentary democratic and markedly totalitarian features. The author concludes that the Second Republic managed to resist the onslaught of the totalitarian project thanks to the Constitution, the united political opposition ("to the defense of the Republic"), and the democratic public opinion. However, the new ruling party coalition (since 3 January 2000), in the circumstances of the polarised pluralism, altered the Constitution without having given it sufficient thought and thus paved the way for a precarious era that might be termed the Third Republic.